

Mr. Happers USA

A magyarországi iparvállalatok gazdálkodásának fontosabb kérdései.

A Hungarian Research az alantiakban dr. Rátkai Béla tájékoztatását közli a magyarországi iparvállalatok néhány fontosabb kérdéséről.

.....

Tekintettel arra, hogy a hazai hiranyagban a gazdasági vonatkozású témák jelentős helyet foglalnak el, a következőkben a magyarországi gazdasági rendszer néhány, gyakran előforduló alapfogalmát ismertetjük, majd áttekintést adunk a jelenlegi gazdasági helyzetről általában.

I. Néhány gazdasági alapelv.

- 1. Az iparvállalatok kapcsolata a felső szervhez.
- 2. A vállalat és állam viszonya gazdasági vonatkozásban:
a kétszintű befizetési rendszer
adó és vállalati nyereség
- 3. Politikai konklúzió fenti tételekből a munkásosztályra vonatkozóan.

II. A jelenlegi helyzet elemzése.

.....

1. Az iparvállalatok kapcsolata a felső szervhez.

A magyarországi iparvállalatok voltaképeni tulajdonosa az állam. Az állam ezt a tulajdonosi jogát a legközvetlenebbül gyakorolta is a minisztériumok termelési, vagy iparigazgatóságain keresztül. Az iparvállalat három vezetőjét: az igazgatót, főmérnököt és főkönyvelőt a minisztériumban nevezték ki és tetszés szerint bármikor leválthatták. A három vezetőn keresztül szinte teljes befolyást gyakorolt az állami főhatóság a vállalatra. A vállalat állandó és szigorú ellenőrzés alatt állott a termelési igazgatóság szakközegein keresztül. A vállalat termelési és minden egyéb tervét, elsősorban az önköltségi tervét, a termelési igazgatóság hagyta jóvá, annak végrehajtását részletekbe menően ellenőrizte. A vállalati vezetőket állandóan beszámoltatta. Ez a túlzott centralizmus a forradalomig teljes egészében fennállott.

Az állam azonban nemcsak jogokat gyakorolt az iparvállalatok felé, hanem súlyos kötelezettségei is voltak a vállalattal szemben: készfizetői kezesként ugyanis a vállalat veszteségét az állam teljes összegében meggyedévenként köteles volt megtéríteni. Ez gyakorlatilag úgy történt, hogy a vállalat mérlegbeszámolóját a termelési igazgatóság átvizsgálta,

majd jóváhagyta és az elismert veszteséget megtérítette a vállalat számlája javára. Természetesen a vállalat nyeresége az államot illate és azt teljes egészében leemelte a minisztérium a vállalat számlájáról. Tehát tulajdonképen a nyereséges vállalatok befizetéseiből tartotta el a "tulajdonos állam" a veszteséges vállalatokat. A nyereség egy csekély részét a vállalat visszatarthatta beruházásokra, jutalmazásokra és jóléti célokra.

Az anyagi érdekeltség elve azt jelentette volna, hogy a vállalat eredményeiben a vállalat dolgozói anyagilag érdekeltek. Ez a premizálás keresztül érvényesült. Egészen 1955 ig azonban kevés kivételtől eltekintve csak a termelési terv teljesítését premizálták és csak ezután kezdtek áttérni az önköltségi terv és a vállalati eredményesség premizálására. Ez utóbbi alapon azonban a munkások nem részesültek a vállalati eredményből, csak a vezető műszaki és adminisztratív dolgozók. Tehát a munkások anyagi érdekeltségéről nem lehet beszélni a forradalomig. Ezért a munkások nem is törődtek a vállalat eredményével, nem kimélték sem az anyagot sem a gépeket.

2. A vállalat és állam gazdasági viszonya a költségvetésen keresztül.

Az előzőekben vázolt vállalati és állami kapcsolat szoros viszonya a költségvetés számaiban tükröződik. Az állami költségvetés összes bevételi tételeinek 55-60 %-át az állami vállalatok adó és nyereség befizetései képezik. Az adó és nyereség két útján keresztül történt bevételi beáramlást nevezzük kétcsatornás befizetési rendszernek. Ennek a kettős befizetési módszernek kettős célja volt: pénzügyi és politikai. Pénzügyi célja az volt, hogy az adó címén tervezett bevételhez az állam minden körülmények között hozzájutott. Ezt ugyanis az állam mindenképen behajtotta: a vállalat termelése után leróta a forgalmi adót függetlenül attól, hogy nyereséggel, vagy veszteséggel dolgozott. Erre tehát a költségvetés mindenképen biztos bevételt biztosított. A forgalmi adó kulcsok rendkívüli magasak, általában 25-45% között ingadoztak, de volt ennél magasabb adókulcs is. Minthogy a forgalmi adó benne volt a vállalatok önköltségkalkulációjában, természetesen a tervezett állami árakban is, ezeket az adókat végső soron a lakosság fizette meg mindazon áruknál, mely a fogyasztási alapot képezte. És éppen a fogyasztási cikkek forgalmi adója volt a legmagasabb, a nem fogyasztás célját szolgáló cikkek és szolgáltatások vagy adómentesek/pl. a beruházást szolgáló termékek adómentesek voltak/ vagy alacsony adókulcsuk volt. Politikai oka a kettős befizetési mód-

szer fenntartásának az volt, hogy nyereségbefizetése is legyen a vállalatnak, mert ezen keresztül a műszaki és adminisztratív vezetők és az igazgatói alapnak ezen keresztül való juttatása folytán a munkások felé is az anyagi érdekeltség elvét, illetve inkább illúzióját fenn kívánta a rendszer tartani. Az adóbefizetés után ugyanis a vállalatnak nem térítették vissza semmit, a nyereség egy csekély hányadát azonban a vállalat részben visszakarta. Hogy adó, vagy nyereség címén fizetett-e a vállalat, az állammal, végeredményben ez csak tervezési kérdés volt. Ugyanazon árszint érintetlen hagyása mellett ugyanis lehet magasabb adókulccsal és alacsonyabb nyereséghányaddal, vagy alacsonyabb adókulccsal és magasabb nyereséghányaddal. Minél magasabb az adókulcs terve és minél alacsonyabb a nyereségi rész, annál kedvezőtlenebb a lakosság életszínvonala szempontjából. Ezt figyelembe véve azt kell megállapítanunk, hogy a magyar költségvetési, illetve árrendszer igen antiszociális volt, mert a magas adóval a lakosságot sújtotta és nyereségrészesedés címén igen keveset fizetett vissza a dolgozóknak.

A költségvetésben a vállalati befizetési részesedést a következő táblázat szemlélteti:

Forintmilliárdokban	Első Ötéves Terv Éveiben:									
	1950		1951		1952		1953		1954	
	Terv.	Tény.	Terv.	Tény.	Terv.	Tény.	Terv.	Tény.	Terv.	Tény.
Forgalmi adó:	8.1	..	13.0	..	26.2	..	27.7	28.3		
Vállalati nyereségbefizetés:	3.1	15.4	4.0	3.8	5.5		8.9	4.9	34.8	34.0
Egyéb váll.befiz:	=		4.6		5.0		3.6	3.7	3.0	
Szövetkezeti bev.:		1.4			0.6		0.9	1.0	1.1	2.2
Szec.szektor Össz:	11.2	16.8	21.6		37.3	35.4	41.1	37.9	38.9	36.2
Összes kgtvetési bevétel	20.1	25.5	29.6	33.9	42.8	42.5	52.3	49.9	49.8	45.3

A táblázat adatait az United Nations Economic Bulletin For Europe 1955 aug. számából vettük. Bár sajnos a táblázat hiányos, különösen a ténytámadatok adatai hiányosak, és 1953 évet kivéve nincs meg az adó és nyereségbefizetés ténytámadásainak a szétbontása. De tekintettel arra, hogy a tervezett adót 100% tervteljesítés mellett az állam leemelte a vállalatoktól és a tervteljesítés mindig 100% körül járt, a tervezett adót és a ténylegest kevés eltéréssel azonosnak vehetjük. Ettől függetlenül a táblázatból megállapíthatjuk a következőket:

Az adó és nyereség befizetés/a táblázat első két tétele/az egész állami bevételnek cca 55-58 %-a, sőt 1954 ben felemelkedett 70 %-ra.

A nyereségbefizetés tervét a közölt ténytámadások sohasem érték el, bár a tervet túlteljesítették,

További érdekes következtetés, hogy az adóhoz viszonyítva, a nyereség-befizetés alacsony hányadot mutat, sőt csökkenő tendenciájú.

1955 évben, tehát a két 8t éves terv közötti interregnumban Olt Károly költségvetési beszámolója szerint/Szabad Nép 1956.febr. 10.sz./ a költségvetési bevételek 57.5 %-át az állami vállalatok forgalmi adó befizetése képezi.Tehát lényeges eltérés nincs az előző évekhez képest. A nyereségterv teljesítéséről adatokat Olt Károly nem közölt, mintahogy 1954 ről is hiányzik a szétbontás.Csak annyit említett meg,hogy jelentős még a tervezettnél rosszabb pénzügyi eredménnyel dolgozó vállalatok száma.Nyilván globálisan nem teljesítették a vállalatok az amugy is alacsonyra szabott nyereségtervet sem./Ezért nem közölte a pénzügyminiszter./ Jellemző összehasonlításul érdemes megnézni a Szevjeticunio költségvetésének a kétszatornás befizetési rendszerét és tendenciáját:

Milliárd rubel

1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956.

Forgalmi adó:	247.8	246.9	243.6	234.3	233.7	271.2
Nyereség bef:	48.0	58.5	70.3	92.8	117.5	107.3

Fentiek szerint 1951 től 1955 ig az adóbefizetés állandóan csökkenő tendenciájával szemben a nyereségbefizetés állandóan növekvő mutatója áll.Tehát a forgalmi adó összegét fokozatosan csökkentették;ebből feltehetően reálbér emelkedés és életszínvonal emelkedés is jelentkezik. A nagyobb nyereségből közvetlenül prémiumok és egyéb juttatások révén nagyobb összeg jutott vissza a vállalatok dolgozóinak.Különösen 1955 ben jutott kifejezésre,nyilván az új gazdasági kurzus következtében a két mutató divergálása./Az adatok az Economic Survey Of Europe In 1955 1956-ban megjelent évkönyvből/

Politikai konkluzió a fentebb közölt magyar gazdasági adatokból.

Bár az előzőekben közölt néhány tájékoztató adat kizárólag gazdasági természetűnek látszik és talán elvontan elméletinek mondható ,azokban igen jelentős politikai következtetéseket is levezethetünk belőle . Mindez befolyásolta és jelentős mértékben determinálta a magyar munkásosztály forradalom alatti és meghatározza bizonyos mértékig a forradalom utáni magatartását is.Ugyanis:

1. A vállalatok túlszontan centrális irányítása ugyan a gazdasági demokratikus centralizmus elvén alapult és a politikai vezetés azonos elvének gazdasági vetülete volt.Csak hogy éppen úgy nem volt demokratikus, mint a politikai vezetés sem, csupán centralizmus, méghezsz totális centralizmus vált.Nemcsak a legfontosabb ügyekben, hanem a legkisebb részletekbe menően a minisztériumokon keresztül az állam beavatkozott a vállal-

lerek minden ügyébe, még a legbensőbb szeszélyzeti ügyébe is. Maga a munkásság semmi szerephez nem jutott a vállalat ügyeinek intézésében. A társadalmi tulajdon fogalma teljesen elcsikkadt a totális állami, felső vezetés mellett és egy sajátos államkapitalista gazdaságpolitikává alakult át. A munkáosztály semmiben sem érezte, hogy valamilyen formában ő lenne a tulajdonosa a termelési eszközöknek. Még érdekképviselete sem volt, mert a szakszervezeteknek sem szava, sem tekintélye nem volt az ügyek intézésében. /még a tulajdonosi érdekeket sem tudta ő éven át megakadályozni. /A munkáosztály nem tekintette magának a gyárat, mert milyen tulajdonos az akinek semmi szava nincs az ügyek vitelében. Ugyanekkor állandóan "a gyár a miénk" elvet hangoztatták és festették rá a gyárak kapujára és kerítésére. Ez a kettősség, az elv és a tény ellentéte, nemcsak a csatlódást és elkeseredést élte ki, hanem ászközönként vezette a magyar munkást egy olyan társadalmi-gazdasági forma keresésére, amely társadalmi tulajdonjogának gyakorlati érvényesítésének valamilyen lehetőségét biztosítaná. Ez volt a lélektani és közvetett gazdasági oka, hogy a munkáosztály szinte elemi erővel ragadta meg a munkástanácsok gondolatát és ferdadalmi törekvéseit és bizalmát ebben vélte megtalálni. Spontán elhatározás volt ez, semmi köze sem volt a jugoszláv behatásnak, mert a munkástanácsok jugoszláv formáját nem is ismerte.

2. Az állam, mint kapitalista, gondolat jutott kifejezésre, elsősorban a munkáosztálytól abban is, hogy az állam minden vállalati hasznot, nyereséget elvett a vállalattól és még a szakély nyereségvisszatérítésből sem kapott a munkás semmit. Így nem volt érdekelve a nyereségben, nem is érdekelte, csak egy, minél több bére legyen: mindegy hogy legálisan, vagy bérosalással. A kapitalista tulajdonos, az állam, a minisztériumok keresztül a termelékenység erősökésével valójában a munkaintenzitást fokozta. Termelés és termelékenység fokozás mindenáron, a védelmi, balesetbiztosító berendezések elhanyagolása, a fekete tulajdonosok és esztelen munkaversenyek árán is.

Mindezek döntően játszottak közre abban, hogy a ferdadalom alatt a munkáosztály fegyverrel és 12 év óta nem alkalmazott, fe méreteiben a ferdadalom alatt minden a világon kirebbant sztrájkot meghaladó méretű, általános sztrájkjával a ferdadalom eszméi mellett szállt síkra.

.....

A II részt: a ferdadalom utáni gazdasági helyzet elemzését következő tájékoztatónkban közöljük.